
FRANČEK SAJE
BELOGARDIZEM

Mengeš, 2008

Franček Saje
BELOGARDIZEM
Opremil Maj Klemenčič
Ilustracija na naslovnici Dore Klemenčič-Maj, linorez
Prelom Marko Avanzo
Uredil Andrej Poznič
Izdala založba Ciceron, 2008
Tisk Rotosi d. o. o.

Copyright © Franček Saje 1951, 1952

V skladu z Zakonom o avtorskih in sorodnih pravicah je brez pisnega dovoljenja založbe prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, tudi fotokopiranje, tiskanje ali shranjevanje.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)"1941/1943"

SAJE, Franček, 1921-1999
Belogardizem / Franček Saje. - 3. izd. - Mengeš : Ciceron, 2008

ISBN 978-961-6627-07-8

238228736

Franček Saje

BELOGARDIZEM

TRETJA IZDAJA

CIC
TAM ALTAE
SUNT RADICES
STULTITIAE
ER
ON

To knjigo posvečam svojemu očetu in tisočim
žrtvam belogardističnega nasilja v spomin.

Pisatelj

KAZALO

7	Opomba urednika
9	Ob tretji izdaji Belogardizma
13	Predgovor
15	Predgovor k drugi izdaji
17	Uvod
	I.
	SODELAVCI FAŠISTIČNIH OKUPATORJEV
23	1. Razpad kraljevine Jugoslavije
32	2. Dr. Natlačen in Narodni svet
54	3. Pot škofa in klera v izdajstvo
69	4. Krivda tiskane besede
76	5. Korenine narodnega izdajstva
	II.
	ZAROTA PROTI UPORNEMU LJUDSTVU
85	1. Razmah osvobodilne fronte
100	2. Skupina kaplana Glavača
109	3. Katoliška akcija
129	4. Ehrlichovi stražarji
145	5. Slovenska legija
167	6. Škof Rožman želi mučence
180	7. Slovenska zaveza
215	8. Belogardistični sporazum z okupatorji

III.

NASTOP OBOROŽENIH OODELKOV

- 239 1. Neuspeh prvih belih skupin
- 270 2. Belogardistični Štajerski bataljon
- 309 3. Legija smrti ali MVAC
- 355 4. Št. Jošt nad Vrhniko
- 374 5. Nastanek vaških straž na Notranjskem
- 412 6. MVAC na Dolenjskem in v Ljubljani
- 463 7. Zagata narodnih izdajalcev
- 486 8. Vojska raznih gospodarjev
- 509 9. Plava garda
- 542 10. Zlom plave in bele garde

- 573 Priloge

6. ŠKOF ROŽMAN ŽELI MUČENCE

Voditelji Katoliške akcije, Slovenske ljudske stranke in njene Slovenske legije, stražarji in glavačevci so bili kuhani in pečeni v ljubljanskem škofijskem dvorcu. Tam so uživali popolno zaupanje, vedno našli moralno oporo in dobivali pobudo za svoje vojne načrte proti uporniškemu gibanju slovenskega ljudstva. Hkrati so bili osebni sodelavci, svetovalci in prišepetovalci škofa dr. Gregorija Rožmana. Škof je gladil njihove medsebojne razprtije in na njihovo željo s svojo škofovsko avtoriteto kmalu podprl njihovo sovražno delovanje proti narodnoosvobodilni borbi, čeprav je bil poučen o njenem vzvišenem smotru.

Predstavniki Osvobodilne fronte in člani njenega Izvršnega odbora so že poleti in jeseni leta 1941 o osvobodilnem gibanju razpravljali z uglednimi duhovniki. Nihče od njih ni mogel Osvobodilni fronti ničesar očitati. Nekateri so celo izjavljali, da je Osvobodilna fronta upravičeno in pravično gibanje. Osvobodilna fronta jih je naprosila, naj o svojih pogovorih in spoznanjih pouče škofa in preko njih povabila vso slovensko duhovščino k sodelovanju. Razen tega je z raznimi pismi, razglasi, pozivi v *Slovenskem poročevalcu* in osebnimi obiski duhovnike klicala v krog neuklonljivih, po svobodi hrepenečih in zanjo se borečih slovenskih množic.¹

Ko je vodstvo Osvobodilne fronte zasledilo nevarno dejavnost klerofašističnih skupin, ki so jih vodili prenapeteži iz duhovniških in laičnih katoliških krogov, se je neposredno obrnilo na samega ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana, ki je bil najvplivnejši med temi ljudmi. Izvršni odbor Osvobodilne fronte mu je 30. novembra 1941 poslal daljšo spomenico, v kateri mu je razložil namere Osvobodilne fronte. Pojasnil mu je svoje načelno stališče do vere in svobode prepričanja ter želel, da bi v narodnoosvobodilnem gibanju sodelovala tudi duhovščina ali vsaj ostala nepristranska.

Obenem je Izvršni odbor Osvobodilne fronte škofa opozoril na nevarne pojave med duhovščino in v verskih organizacijah ter ga prosil, naj jih s svojo avtoriteto prepreči, da bi odvrnil velike nesreče. Končno mu je vodstvo Osvobodilne fronte predlagalo sestanek, na katerem bi v osebnem pogovoru pretresli vsa pereča vprašanja. Škof dr. Rožman na pismo ni odgovoril, niti ni pokazal zanimanja za predlagani pogovor.²

Vendar je škof po nasvetu svojih sodelavcev odgovoril že isti dan in še pred sprejemom spomenice: "Že v pismu z dne 24. oktobra 1941 (točka 25) sem Vas (duhovnike - op. S. F.) opozoril na komunistično nevarnost med nami in ... razjasnil, kakšno mora biti naše stališče ..." ³ Potem je vse pogosteje odgovarjal, toda z nepričakovanim ravnanjem in presenetljivimi izjavami. Prvi Rožmanov odgovor Osvobodilni fronti je bilo že njegovo odvrtno letanje po italijanskih proslavah in njegova presedajoča ljubeznivost z okupatorji. V nedeljo 30. novembra 1941 pa je v ljubljanski stolnici imel adventno pridigo in v njej "pretresljivo naslikal podobo naših dni in današnjih ljudi".⁴ V tej pridigi je dr. Rožman prvič indirektno, a vsakomur razumljivo javno napadel Osvobodilno fronto. Da bi za

¹ Boris Kidrič, Poročilo na I. kongresu OF, Ljubljana 1945, str. 13 in 14.

² Tone Fajfar, 'Kajnovsko razdobje v katoliški Cerkvi na Slovenskem', *Slovenski poročevalec*, 8. julija 1945.

³ Okrožnica št. 295/pr, dne 20. avgusta 1943, Gregorij Rožman, l.r., prepis v arhivu VOS.

⁴ 'Beseda našega škofa', *Slovenec*, 21. decembra 1941.

škofovo stališče zvedel tudi širši krog ljudi, je *Slovenec* po treh tednih objavil izvleček škofove pridige kot uvodni članek:

"Danes čujem govoriti tudi sicer resne ljudi, da umor ni več zločin, ampak junaško dejanje, ko so dandanes nekatere naravne vrednote politične narave višje kot verske, nadnaravne ... Proti temu mnenju stoji božje razodetje. Umor je in ostane vnebovpijoč greh ..." ⁵ Tako je škof dr. Rožman za umor in vnebovpijoč greh proglasil ubijanje sovražnikov ob napadih slovenske partizanske vojske na fašistične okupatorje in smrtne obsodbe italijanskih in nemških ovaduhov, zaradi katerih so mnogi Slovenci izgubljali življenje, svobodo in imetje. Hkrati pa ni niti rahlo obsodil resničnih zločinov nemških in italijanskih zatiralcev slovenskega naroda!

Nekaj tednov kasneje je Osvobodilno fronto in slovensko partizansko vojsko tudi že direktno obsodil kot žalostno in škodljivo za narod. To sodbo je izrekel v ciklostiliranem letaku *Škofove besede s podnaslovom* 'Jasne in resne izjave dr. Gr. Rožmana za današnje zmedene čase'. V tej okrožnici, ki so jo konec leta 1941 in v začetku leta 1942 širile razne verske organizacije, predvsem pa Katoliška akcija in duhovščina, pravi škof dr. Rožman:

"Podvigi raznih osvobodilnih gibanj nerazsodnih ljudi v sedanjih razmerah narodu ne koristijo nič, pač pa mu hudo škodujejo. Kdor res ljubi svoj narod, ne bo storil ničesar, kar narodu dejansko škoduje. Naša dolžnost je, da po svojih močeh narodu prihranimo večje zlo. Zanesljivi podatki dokazujejo, da so bili mnogi mladi ljudje, dijaki in vajenci od 15 do 18 let, zvaobljeni pod lažnimi pretvezami v 'hribe', od koder se niso smeli vrniti, dasi bi se bili radi, ko so spoznali, kam so zašli. Nekaj od teh je bilo že ujetih, nekaj pa jih je bilo v bojih z redno vojsko ubitih. In čemu? Ali ni škoda za ta mlada življenja? Slovenski narod bi jih v bodoče zelo potreboval. Tudi ženske so pregovorili, da so šle med 'partizane' v hribe, zlasti akademičarke, izmed katerih je bila vsaj ena ujeta. Njihovo življenje je nepopisno mučno, telesno in нравno se uničujejo. Ali je za osvobojenje naroda vse to potrebno? Niti koristno ni, še manj potrebno. Škoda za tolikšne žrtve. Če pa presodimo, kolikšno škodo delajo ljudstvu po deželi, se prepričamo, da povzročajo pod geslom osvobojenja svojemu narodu le večje zlo. Koliko je bilo hiš in gospodarskih poslopij zaradi tega zažganih. Škoda gre v milijone. Iz nekaterih vasi so bili odpeljani v zapor vsi moški. Kdaj se bodo vrnil in ali se sploh bodo? Čemu trpljenje teh mož, čemu žalost žena in otrok? Kdo bo opravljal težka dela? Ali vse to kaj koristi? Če bi zadeva ne bila tako žalostna in škodljiva za narod, bi to početje imenovali otročje.

Naša verska in narodna dolžnost je, da proti tolikšni zaslepljenosti in kratkovidnosti ljudstvo pravilno poučimo, mu odpremo oči, da bo spoznalo, v kakšno zlo taki podvigi vodijo, da zavarujemo navdušeno, a nerazsodno mladino, da ne bo nasedala varljivim in neresničnim geslom, temveč se bo s pridnim delom in učenjem usposabljala ustvariti svojemu narodu boljšo bodočnost. Učimo sebe in druge potrpeti in čakati.

Danes prihajajo z narodnimi gesli tudi taki, ki so po svojem komunističnem nazoru internacionalni in protiverski. 'Ne verjemite!' (Mt 24, 23.) Komunistem je spremenil krinko, bistva pa ne.

Biti moramo, razsodni in pogumni. Razsodni bodite: 'Glejte, da vas kdo ne ujame z modrovanjem in prazno prevaro,' (Kol 2, 8) 'ne verjemite vsakemu duhu, temveč duhove preskušajte, ali so od Boga; kajti veliko krivih prerokov je šlo v svet' (Jn 4, 1).

⁵ Prav tam.

Nam mora biti merodajno, kar je papež Pij XI. v svoji okrožnici *Divini Redemptoris* z dne 19. marca 1937 razložil in naročil (*Škof. list* 1937, str. 39-59). V njej pravi: 'Komunizem nasprotuje po svoji naravi vsaki religiji' (točka 22), 'komunizem je nekaj bistveno slabega, zato prav v nobeni reči ne bo z njim sodeloval, komur je mar krščanske kulture' (t. 58). Za nas ta papeška načela veljajo, o njih ni več debate, držimo se jih po vesti in spoznanju. Od komunizma pričakovati kulturni napredek ali celo narodno svobodo, je prazno, je usodna zmotna, ki bi narod vklenila v najhujšo sužnost in ga ugonobila ..."⁶

V svoji *Škofovi besedi* je dr. Rožman dal slovenskemu klerofašizmu nedvoumne smernice za njegov odnos do osvobodilnega gibanja. Člani Katoliške akcije so to okrožnico obravnavali na svojih sestankih⁷, Slovenska legija je v *Svobodni Sloveniji* svoje člane opozorila: "*Škofova beseda* je naslov letaka, v katerem je objavljena beseda škofa dr. Rožmana o slovenskem osvobodilnem gibanju. Škof ostro obsoja to gibanje nerazsodnih ljudi kot nekoristno in škodljivo."⁸ V naslednji notici pa *Svobodna Slovenija* že s pridom uporablja škofovo poslanico:

"Katoličani in duhovniki v OF naj bi izdali neke letake, ki vabijo duhovnike in verne katoličane v OF. Mi smo se na merodajnem mestu informirali o duhovnikih v OF in smo dobili v odgovor škofovo izjavo, kakor je v letaku, in opazko: če bi bili slovenski duhovniki v OF, jim komunistični partizani lahko postavijo spomenik ..."⁹

S to "jasno in resno izjavo za današnje zmedene čase" je škof dr. Rožman odobril rovarjenje in zarotniške načrte proti Osvobodilni fronti, ki so jih mrzlično snovali glavačevci, stražarji, Katoliška akcija in Slovenska legija.

Odnos škofa dr. Rožmana do osvobodilne borbe slovenskega naroda dopolnjuje njegova izjava konec leta 1941 ali v začetku leta 1942 na sestanku v Jugoslovanski tiskarni, ki ga je sklical papeški prelat Janez Kalan. Tam je univ. profesor dr. Andrej Gosar predaval o kongresih Kristusa kralja in socialnem vprašanju. Dr. Gosar se je v svojem predavanju dotaknil boja proti boljševizmu in pripomnil, da je bilo napačno, ker so na katoliški strani omalovaževali vse gospodarske in socialne pridobitve boljševizma. S tem je sprožil zanimivo razpravo, v katero je po Gosarjevi izjavi posegel sam škof:

"... Nato se je razvila debata, na koncu katere je škof Rožman izjavil, da je svoje stališče nasproti komunizmu že zavzel in ga ne more spremeniti. Izrazil se je tudi nekako v tem smislu, kakor da Slovenci še nimamo mučencev za vero, mogoče je sedaj prišel čas, da jih dobimo. To je približen smisel škofove takratne izjave. Imel sem vtis, da je škof to izjavo dal pod vplivom svoje stalne okolice."¹⁰

⁶ Original v Nar. in univ. knjižnici v Ljubljani. Lojze Ude omenja, da je to škofovo okrožnico bral že leta 1941. (Slov. zbornik 1945, str. 227.) Letak ima tiskano letnico 1942, s svinčnikom pa ima pripisano 1941. Glej faksimile v prilogi XIV, str. 586.

⁷ *Škofova beseda* je bila namreč del zaupnega propagandnega gradiva KA z naslovom 'Gradivo, le za osebno uporabo', ki smo ga že obilno citirali.

⁸ *Svobodna Slovenija*, 15. januarja 1942, št. 5.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Zapisnik, spisan dne 5. decembra 1945 v prostorih Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorja in njih pomagačev za Slovenijo. Navzoči: dr. Gosar Andrej, univerzitetni profesor v Ljubljani, dr. Močnik, referent pri Komisiji za ugotavljanje zločinov, Lačen Eda, zapisnikarica pri komisiji, - prebrano prav., žig, lastnoročni podpis vseh treh.

Škof dr. Rožman ni samo odobral in podpiral klerofašističnega obrekovanja narodnoosvobodilnega gibanja, ampak se je strinjal celo z brušenjem nožev, ki so jih njegovi mljenci iz raznih skupin v ugodnem času nameravali zasaditi v hrbet lastnim bratom. V najtežjih dneh slovenskega naroda je torej zločinsko hujskal na bratomorno klanje, ki naj bi katoliški cerkvi na Slovenskem naklonilo – mučence za vero! Kakšen fanatizem in moralna pokvarjenost v vrhovih cerkvene hierarhije in slovenskega klerofašizma!

Pod vplivom "svoje stalne okolice" je škof dr. Rožman v jeseni leta 1941 vso svojo duhovščino in verske organizacije zapregel v širokopotezno akcijo za zaviranje in razbijanje množičnega poleta narodnoosvobodilne ideje med Slovenci. To so bile tako imenovane pravne pobožnosti devetih prvih petkov, s katerimi je duhovščina pretkano izrabljala cerkev in verska čustva ljudi za svoje politične cilje. *Slovenski poročevalec* je že po prvih sumljivih znakih pravilno ugotovil, da so te pobožnosti le zvito izrabljanje vere in navadno bogokletstvo.¹¹ Da bodo pobožnosti imele tak namen, so še pred njihovim pričetkom zvedeli okupatorski oblastniki – vsekakor od odgovornih cerkvenih krogov:

"Po skrbni preiskavi izjav Visokega komisariata bi sledilo, da sta škofija in klerikalna stranka priznali nujnost izvesti konkretno protikomunistično propagandno akcijo z namenom, da bi pripravili zdravi del ljudstva, zlasti kmečkega, da bi se zdržalo od direktne ali indirektna pomoči tako imenovanim partizanom. Zdi se, da je bil s tem namenom določen mesec posebnih prošelj Najvišjemu, istočasno pa je bila določena akcija po časopisih različnih vrst, s katerimi razpolagajo klerikalni elementi v pokrajini. Akcija bi bila čisto protikomunističnega značaja."¹²

To zlagano pobožnost je vodil pripravljalni odbor, v katerem so bili: advokat dr. Žitko, dekan Škrbec, prof. Strupi, jezuit Žibert, ing. Sodja, ravnatelj Ivo Martelanc, Pleničar, *Slovenec* urednik Kremžar, kaplan Glavač, Logar in prelat Kalan, organizacijske zadeve pa pisarna Katoliške akcije.¹³ Prve petke so začeli s silovito propagando v vsem klerikalnem tisku in tudi 'protiklerikalno' *Jutro* je svojim prijateljem velikodušno priskočilo na pomoč. Na drugi seji pripravljalnega odbora je ing. Sodja poročal, da je "govoril z glavnim urednikom *Jutra* g. Virantom, ki mu je izjavil, da bo *Jutro* na pobožnost na primeren način opozorilo".¹⁴

Slovenec je 16. novembra objavil "klic ljubljanskega škofa k veliki narodni pravni pobožnosti deveterih petkov". Poleg tega oklica je škof napisal pismo, ki ga je pripravljalni odbor kot vabilo razposlal krščanskim družinam, in izdal pastirsko pismo, v katerem je razlagal dvojni namen pobožnosti: "1. Nudi naj presv. Srcu odkritosrčno zadoščenje za grehe ljudstva, s katerimi smo pravično kazeni zaslužili. 2. Sprejme naj nas temeljito k Bogu ... Da se bosta oba namena čim popolneje mogla doseči, je treba, da se čim večje število vernikov te pobožnosti udeležuje, tako da bo to res vseljudska pobožnost."¹⁵

Kljub vsej previdnosti so organizatorji deveterih petkov tu in tam le bolj odkrito povedali, čemu so jih začeli. Tako je *Slovenec* pisal: "Vsi smo izzvali jezo božjo ter si spletli s svojimi grehi bič, ki nas tepe. Kdo nas bo rešil pogina? ... Mar nas bo rešilo brezboštvo?"

¹¹ *Slovenski poročevalec*, 15. decembra 1941, št. 30.

¹² 'Promemoria' z dne 10. novembra 1941, brez ostalih signatur.

¹³ Po zapiskih sej pripravljalnega odbora za p.p.p. (pobožnost prvih petkov).

¹⁴ Zapisnik 2. seje pripravljalnega odbora za pobožnost prvih petkov, 7. novembra 1941.

¹⁵ *Ljubljanski škofjski list*, 8. novembra 1941, št. 8, str. 57.

Prav brezboštvo nas je odtrgalo od Boga ... In zdaj, ko nas sadovi brezboštva (narodnoosvobodilno gibanje - op. S. F.) na lastni koži uče, kaj smo brez Boga, zdaj naj nas brezboštvo reši?"¹⁶ Nekaj dni kasneje pa je *Slovenec* v polemičnem članku brez ovinka priznal:

"Marsikdo vpraša, češ zakaj toliko razglašanja po časopisju za te pobožnosti. Marsikomu se ta vabljenja zde odveč, češ saj je dovolj, če se to s prižnice oznani. V resnici pa tudi vsa vabila po časopisju še niso zbudila volje, še niso odprla src za iskanje božje milosti ... Zakaj bi torej molčali, ko je čas tako velik in poln težav in hudobije ... Nekateri pravijo, kaj pa je zagrešil naš narod, da Prevzvišeni kliče k pokori? Če omenimo samo dve, tri stvari, ... lahko spoznamo, da smo zaradi njih zaslužili kazen ...

Čeprav vojna ni zahtevala od našega malega naroda velikega krvnega davka, ga pa plačujemo še danes zaradi pregreh onih Slovencev, ki so se oklenili brezbožnega nauka današnje dobe, ki je v komunizmu in drugih krivih naukih sedanje dobe v svojem bistvu upor Bogu. Vsi oni, ki so se predali tem krivim veram (osvobodilno gibanje - op. S. F.) in vsi oni, ki z njimi sodelujejo, greše in iz dneva v dan ponovno izzivajo jezo božjo nad naš narod. Odvrtačajo od našega naroda visoko vrednoto reda in ga skušajo pahnuti v anarhijo, to z zlobnimi mahinacijami, katerih cilj je, da bi trpeli nedolžni, da bi to gnalo nas v obup in jezo, da bi ne mogli izprositi milosti, za katero v teh pobožnostih prosimo ..."¹⁷

Pobožnosti deveterih prvih petkov, ki so se začele z devetdnevnicco od 26. novembra do 4. decembra, so trajale od 5. decembra 1941 do 4. septembra 1942. Župniki in kaplani so za te pobožnosti mobilizirali vse verske organizacije. Kot smo videli, je tudi belogardistična Slovenska legija članicam Narodne straže ukazovala agitacijo za prve petke. Duhovniki so budno opazovali svoje farane in v svojih poročilih škofijskemu ordinariatu čisto imensko naštevati one, ki so stali ob strani. Obširno so tudi poročali, kako so pobožnosti vplivale pri omejevanju narodnoosvobodilnega gibanja. Župnik Franc Verce iz Sostrega je na primer v svojem poročilu ugotavljal: "Sostro s svojo hribovito okolico je bilo pribežališče partizanov. Sem so se zatekali komunisti iz Most, Dev. Mar. v Polju (od tu jih je bilo okrog 300) in deloma iz Ljubljane. Vsi ti so med našimi farani agitirali za partizane in organizirali krajevne skupine, kar so tudi do vse potankosti izpeljali. Organizirani so bili še celo šolski otroci. V dekliški Mar. družbi je polovico članic z njimi simpatiziralo, mnoge pa so očitno nosile rdeče rute za vratom kot znak partizanstva. Celo stare tretjerednice so agitirale za partizane in jim donasale živež in obleko. Zmešnjava je bila popolna.

Da so se dali premotiti celo dobri ljudje, je bilo v glavnem delo kršč. del. mladine in JSZ, ki je imela svoje gnezdo v papirnici Vevče. Duhovščina v Sostrem, posebno kaplan Žakelj, se je borila proti njim od leta 1935, vendar uspeha ni bilo, ker so imeli delavci potuho pri nekaterih duhovnikih v Ljubljani. Poleg tega se je pa kazala KDM krščansko in je tako tudi dobre ljudi premotila.

Stanje v župniji je bilo obupno, ko smo pričeli pobožnost 9. prvih petkov. Nadvse moje pričakovanje so se pa ljudje oprijeli te pobožnosti. Od 2300 prebivalcev se je udeleževalo pobožnosti 800 do 900 ljudi, med temi kakih 250 mož in odraščanih fantov. Tovarniški delavci – moški – so se pa le malo udeležili te pobožnosti ...

¹⁶ *Slovenec*, 28. novembra 1941.

¹⁷ *Slovenec*, 2. decembra 1941.

Ob Novem letu smo pričeli pobožnost 5. prvih sobot. Udeležba je bila razmeroma še večja kot za prve petke, le to je bila razlika, da so bile le bolj ženske ..."¹⁸

Kakor je pobožnosti devetih prvih petkov ocenil *Slovenski poročevalec* in kot so bili o njih poučeni italijanski oblastniki, tako jih je torej razumela in vodila tudi duhovščina.

Med pobožnostmi prvih petkov je škof pozval slovenske družine, naj se vdano posvete Srcu Jezusovemu, kar jih naj bi "napravilo voljne za dobro, odporne za zlo", da ne bi zabredle "v pogubonosno in nenravno udejstvovanje",¹⁹ v čemer je pisec mislil in bralec razumel narodnoosvobodilno borbo. Ko so prvih devet petkov septembra 1942 zaključili, je škof dr. Rožman pozval: "Pobožnost prvih petkov naj postane naša ljudska pobožnost ... Grehi in žalitve božje med našim ljudstvom, žal, še niso prenehale ..."²⁰

In tako so pobožnosti devetih prvih petkov v vsej dobi narodnoosvobodilne borbe nadaljevali s petimi prvimi sobotami, raznimi devetdnevnici in spokorniškimi procesijami s častno stražo italijanskih in belogardističnih vojščakov. Medtem ko je duhovščina med prvimi petki še zavito in posredno napadala osvobodilno gibanje, so bile prve sobote in devetdnevnice že gole propagandne ure. Tako se je na primer devetdnevnica od 3. do 11. septembra 1943 imenovala kar "devetdnevnica za tiste, ki pripravljajo prevrat in pokolj".²¹ Tako imenovano spravno procesijo na Rakovniku v Ljubljani pa je mihajlovičevsko poveljstvo Ljubljane na predlog Slovenske legije izrabilo za poskusno mobilizacijo, na kar je pristal tudi ing. Sodja, glavni organizator procesije. Vsi člani Slovenske, Solske in Narodne legije so se zato morali udeležiti spokorniške procesije, kjer so njihove vrste pregledovali njihovi bataljonski poveljniki.²²

V okviru pripravljalnega odbora devetih prvih petkov in Katoliške akcije je ing. Sodja vodil poseben informativni odbor, "katerega naloga je zbirati glasove pobožnosti. Nato bodo na vse ugovore sestavili odgovore, s katerimi bodo na raznih društvenih sestankih in drugod ugovore pobijali in ustvarjali ugodno javno mnenje".²³ Ta odbor pa je kmalu dobil širše naloge:

"1. Namen odbora je voditi propagando proti brezbožnemu komunizmu. (Obramba vere in cerkve pred brezbožnim komunizmom.) 2. Ta propaganda bo načelna – *Divini redemptoris*. Propagandna obdelava poročil o dejanskem stanju. Dajanje navodil za borbo proti brezbožnemu komunizmu. Izdelava gesel. 3. To propagando bo odbor vodil med in s pomočjo sledečih: a) Duhovniki. b) Verske organizacije. c) Ženski redovi. d) Šole – učiteljstvo. e) Časopisi, brošure, knjige ..."²⁴

Po navodilih škofa dr. Rožmana in tega odbora je duhovščina vsako priložnost izrabljala za natolcevanje osvobodilnega gibanja. Posebno rada je izrabljala prižnico, kjer so "vsako nedeljo stali ognjeviti govorniki, ki so javno in brez vsakega sramu svojih velikih laži grmeli proti partizanom in vsakemu svobodoljubnemu človeku. Klasičen zgled takega

¹⁸ Poročilo o opravljanju pobožnosti petih prvih sobot v župniji Sostro ... Franc Verce, župnik l.r. Iz arhiva uredništva *Slovenca*.

¹⁹ *Slovenec*, 30. septembra 1942, št. 7-8, str. 37.

²⁰ *Ljubljanski škofjski list*, 30. septembra 1942, št. 7-8, str. 37.

²¹ Okrožnica priprav. odbora prvih petih sobot: *Vsem župnim in duhovniškim uradom*, Ljubljana, dne 15. avgusta 1943.

²² Izjava Milana Finca.

²³ Zapisnik 3. seje pripravljalnega odbora za p.p.p. dne 11. novembra 1941.

²⁴ Listina iz arhiva ing. Sodje.

govornika v Ljubljani je bil na primer frančiškan Heric (dr. Gracijan, provincial), ki je v eni izmed takih pridig napadel celo matere partizanov in delavcev za svobodo, govoreč: 'Glejte ve matere, kakšne judeže ste vzgojile. Mislile ste, da ste rodile in vzgojile dobre otroke, pa ste vzgojile hudiče.' Pridig s takimi vzkliki je bilo v Ljubljani in na deželi na pretek.²⁵

Od mnogih jih omenimo le še nekaj:

Pajenk Rafaela iz Ljubljane, Prule št. 13, je kot priča pred sodiščem izpovedala: "V letu 1942, ko sem bila pri pridigi pobeglega kaplana Jamnika, je slednji izjavil: 'Prokleta naj bo tista mati, ki je rodila sina partizana, ker ni rodila otroka, ampak vraga!' Tej pridigi je prisostvoval tudi župnik Arnejc, ki pa ni nič ukrenil proti takim pridigam."²⁶

Župnik Jožef Zalokar iz Rovt je s prižnice napadal Osvobodilno fronto, blatil partizane in s tem ljudi odvrčal od narodnoosvobodilne borbe.²⁷ Župnik Franc Presetnik iz Starega trga je s prižnice zmerjal partizanske matere, češ da so krive vsega zla, ker so rodile take sinove, in na razne pretkane načine obrekoval osvobodilno gibanje.²⁸ Župnik Karel Škulj in njegov kaplan Stanislav Kapš sta v Dolenji vasi pri Ribnici v svojih pridigah klevetala osvobodilno borbo.²⁹ Župnik Viktor Švigelj iz Št. Jurija pri Grosuplju je s prižnice, v spovednici in drugod izjavljal, da je prokleta tista mati, ki je rodila partizana. Govoril je, naj farani partizanskim ljudem pljujejo v obraz, in zatrjeval, da morajo ovajati in ubijati partizane, kar ni nikakršen greh.³⁰ Župnika Janeza Zupančiča iz Škocjana pri Turjaku pa je okrožni odbor Osvobodilne fronte moral celo javno v *Slovenskem poročevalcu* opozoriti, naj brzda svoj strupeni jezik: "Pozivamo javno g. Zupančiča ..., da preneha z nastopanjem na prižnici proti partizanom in Osvobodilni fronti ter da preneha z denunciranjem zavednih Slovencev."³¹

Duhovnik Alojzij Žun je v Mirni peči s prižnice bral škofova pisma zoper osvobodilno gibanje, toda to je delal le "po službeni dolžnosti",³² njegov župnik Anton Petrič pa jih je iz rade volje še dopolnjeval s svojimi sovražnimi izbruhi.³³ Župnika Janka Komljanca iz Prečne je celo kaplan Franc Malovrh-Breznik, poklicni belogardistični organizator, "obsojal ..., ker je s svojimi govori netil državljansko vojno".³⁴ Res je bil tako žolčen v svojih pridigah, da ga mnogi pobožni ljudje niso mogli več prenašati. V Šmihelu pri Novem mestu je župnik Anton Bergant "ves čas okupacije vodil s prižnice ostro kampanjo proti osvobodilnemu gibanju".³⁵ Veliko ostrejši je bil njegov zanesenjaški kaplan Karel Wolbang, ki se je v jeseni leta 1941 le včasih tipaje obregnil ob osvobodilno gibanje, s pridigo 25. januarja 1942 pri deveti maši pa je sprožil ciklus svojih jedkih izlivov:

"... Boljševiški človek, ki je v Rusiji prižgal svojo zločinsko baklo, je izrabil stisko narodov in prihitel tudi med nas, da preko naših slovenskih trupel pohiti dalje proti zahodu ...

²⁵ Metod Mikuž, 'Slovenska duhovščina in Osvobodilna fronta', *Novi svet*, 1946, str. 412.

²⁶ Sodni spis proti dr. Arnejcu, okrož. sod. v Ljubljani, Ko 541/46.

²⁷ Sodni spis proti Zalokarju, okrož. sod. v Ljubljani, Ko 777/46.

²⁸ Sodni spis proti Presetniku, okrož. sod. v Ljubljani, Ko 746/46.

²⁹ Sodni spis proti Škodi, okrož. sod. v Ljubljani, Ko 27/46.

³⁰ Sodni spis proti Šviglu, okrož. sod. v Ljubljani, Ko 159/46.

³¹ *Slovenski poročevalec*, 18. januarja 1942, št. 3.

³² Okrož. sod. v Novem mestu, Ko 375/45/11.

³³ Okrož. sod. v Novem mestu, Ko 539/45.

³⁴ Kočevski proces, zaslišanje kaplana Malovrha 27. septembra 1943 pred PVS v Kočevju.

³⁵ Okrožno sodišče v Ljubljani, Ko 530/46/33.

Dogodki zadnjega časa in zaslepljenost mnogih so me prisilili, da vam v nekaj govorih podrobno analiziram komunizem ... Pri nas se delovanje komunizma danes skriva za Osvobodilno fronto, o kateri pravi naš Prevzvišeni, da podvigi raznih osvobodilnih gibanj nerazsodnih ljudi v sedanjih razmerah narodu ne koristijo nič, pač pa hudo škodujejo ..."³⁶

Nato je v celoti prebral tako imenovano škofovo besedo in ljudi že začel strašiti s kolhozi. Nadaljeval je 1. februarja, v osnutku za pridigo 8. februarja pa je zabeležil: "Pridige o komunizmu so razburile duhove daleč naokrog. Znamenje, kako je bilo potrebno o tem govoriti. Javno mnenje je kot gad, ki te piči, če mu stopiš na rep ..."³⁷ S to pridigo je Wolbang še bolj razkačil ljudi, da se je moral za tri tedne potuhiniti, a 1. marca je še z večjo strastjo ponovno začel bruhati svoj bes. Kot neugnan bojevnik Katoliške akcije je svojo gonjo proti slovenskemu partizanstvu stopnjeval do 8. septembra 1943, ko je ob devetih dopoldne imel v Šmihelu svojo stodevetinšestdeseto pridigo. Naslednjo pridigo pa je kot adjutant Rupnikovega domobranskega bataljona imel šele pri nauku ob dveh popoldne 12. decembra 1943, ko je medtem pobil že dovolj Novomeščanov, pristašev narodnoosvobodilnega gibanja.

Tudi spovednico so mnogi duhovniki že kmalu izrabljali, da so odvrčali ljudi od vsenarodnega upora proti fašističnim tujcem. Zato je duhovnik, član Osvobodilne fronte, v *Slovenskem poročevalcu* javno posvaril svoje kolege: "Zvedel sem, da so nekateri duhovni sobratje tako nerodni in nepredvidni, da mlade ljudi v spovednici vznemirjajo zaradi sodelovanja z Osvobodilno fronto ... Nimamo pravice ljudem v spovednici pod smrtnim grehom prepovedovati sodelovanje z Osvobodilno fronto ..."³⁸

Lovro Sedej, vizitator reda lazaristov, je za spovednike nastavljal duhovnike, ki so spovednico izkoriščali v politične namene.³⁹ To je poleg drugih lazaristov delal dr. Jakob Žagar.⁴⁰ Kaplan Viljem Savelli je pred sodiščem priznal: "Glede na izrabljanje spovednice v obveščevalne svrhe se spominjam dveh primerov. Sredi aprila 1943 sem pri spovedi spraševal partizanstva osumljena Rade Jožefa iz Starega trga in Živko Amalijo od prav tam, ali sta za partizane."⁴¹ Kaplan Stanko Kapš iz Dolenje vasi ni hotel dati odveze Mariji Pahulja, dekan Viktor Demšar iz Ribnice pa Kristi Kmet, ker sta simpatizirali z Osvobodilno fronto.⁴² Kako je spovedoval kaplan Peter Križaj, razvpiti belogardistični kurat pri Sv. Urhu, pa je pojasnilo več prič. Žabjek Ana iz Dobrunj je pred sodiščem povedala:

"Ko so me belogardisti v Bizoviku 8. novembra 1942 z več drugimi imeli zaprto, je prišel v vojaški uniformi Križaj k nam v celico in rekel, da nam bijejo zadnje ure in naj se spovemo. Med spovedjo nas je spraševal o našem delovanju v Osvobodilni fronti in nas nagovarjal, naj izdamo sodelavce, povemo, kje je skrito orožje itd. Čim je bila spoved končana, je pristopil k spovedniku komandant belogardistov Capuder (Jelo) in se pogovarjal s Križajem. Pripominjam, da sem bila v zaporu močno pretepena. Križaj je bil navzoč, ko

³⁶ Iz fascikla tipkanih pridig v arhivu kaplana Wolbanga.

³⁷ Prav tam.

³⁸ *Slovenski poročevalec*, 22. novembra 1941, št. 26.

³⁹ Okrožno sodišče v Ljubljani, Ko 581/46/22.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Okrožno sodišče v Novem mestu, K 14/49/22.

⁴² Poročilo ribniškega VOS iz leta 1943.

so me preteпали ... Križaj je stalno govoril v kasarni, kjer smo bile zaprte, da je treba vse komuniste pobiti."⁴³

Podobno je izjavila Zrimšek Erna iz Bizovika: "Križaj ... nas je spovedal, vendar pa nas ni spraševal o grehah, temveč v glavnem o tem, koliko in kaj smo delale za Osvobodilno fronto ..."⁴⁴

V propagandni in vohunski voz proti osvobodilnemu gibanju je duhovščina prav tako zapregla verska društva, posebno Marijine družbe. Kaplan Viljem Savelli in župnik Alfonz Jarc sta se pri organiziranju obveščevalne mreže "najprej obrnila na Marijino družbo in sta pridobila za obveščanje več članic, ki so bile bolj goreče v religioznem smislu in zato tudi ostreje sovražne narodnoosvobodilni borbi."⁴⁵ Lovro Sedej je kot vodja kongregacije dijakinj v Lichtenthurnu, kongregacije služkinj in učiteljic v Ljubljani "vodil tako zvane konference, ki jih je izrabljal v propagandne svrhe ter odvrčal ljudi od sodelovanja z Osvobodilno fronto."⁴⁶

O stolni Marijini kongregaciji pa je njena bivša predsednica Ivanka Velikonja dejala: "Duhovni vodja stolne Marijine kongregacije je bil duhovnik Klinar Tomaž ... Od leta 1938 sem bila v stolni Marijini kongregaciji prefekta ... Klinar Tomaž je na sestankih stolne Marijine kongregacije večkrat prebiral okrožnice škofa Rožmana ali kongregacijskega vodstva, točno ne vem, v katerih je bilo govora o Osvobodilni fronti, ki da je po izvoru komunistična, s katero kot katoličani ne smemo sodelovati. Nekatere kongreganistke so zaradi te preostre linije proti Osvobodilni fronti izstopile iz Marijine kongregacije ... Duhovne vaje je vodil Kraljič Janez. Na teh duhovnih vajah se je glede Osvobodilne fronte govorilo nekoliko širše in ostreje."⁴⁷

Tudi klerikalna prosvetna društva so pridno uporabljali za borbo proti osvobodilnemu gibanju. Belogardist Franc Černe iz Ljubljane je izjavil: "Ko je nastopila bela garda, je moja mama aktivno v njej sodelovala. Bila je predsednica salezijanske prosvete v mladinskem domu na Kodeljevem, kjer je dobila od prefekta Jereba belogardistične letake, katere je razdajala v svoji okolici."⁴⁸

V pomožno belogardistično organizacijo se je prav tako spremenilo Slovensko katoliško akademsko starešinstvo, katerega predsednik je bil Bogomil Remec. Ta njegova dejavnost je razvidna iz ohranjenih zapiskov starešinstva v Novem mestu, kjer so pododbor vodili gimnazijski ravnatelj Ivan Dolenc kot predsednik, profesor Hugo Bajuk kot tajnik in profesor Oskar Frankič kot blagajnik. Na sestanku 3. aprila 1942 so razpravljali o Krevkovem londonskem programu: "Izogibati se vsake nepotrebne žrtve. Biti pripravljeni na vsako žrtev, ki se bo od nas zahtevala od prave strani ..." Dne 4. oktobra 1942, ko je 'od prave strani' že bil razširjen bojni poziv "na vsako žrtev", pa so se klerofašistični intelektualci izpopolnjevali kot belogardistični agitatorji:

"Sestanek pri Bergantu (Anton, župniku v Šmihelu - op. S. F.). Udeležba devet starešin in dva duhovnika (Župnik iz Podgrada Franc Kirar - op. S. F.] in kaplan iz Št. Petra

⁴³ Okrožno sodišče v Ljubljani, Ko 562/45.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ Okrožno sodišče v Novem mestu, K 14/49/1, zaslišanje Savellija.

⁴⁶ Okrožno sodišče v Ljubljani, Ko 581/46/22.

⁴⁷ Okrožno sodišče v Ljubljani, Ko 579/49/9/254.

⁴⁸ Zaslišanje F. Černeta, roj. 4. I. 1926, Ljubljana, Malejeva 18, pred PVS v Ribnici septembra 1943.

(župnijski upravitelj Franc Pahulje - op. S. F.), Bergant, Kek (Franc, kanonik - op. S. F.), Stanjko (Alojz, komisar srezkega načelstva - op. S. F.), Rihar (ing. Jože, srezki kmetijski referent - op. S. F.), Gunde (Marija, profesorica - op. S. F.), Absec (ing. Matija, ravnatelj kmetijske šole na Grmu - op. S. F.), Tratnik (Ignac, sodnik - op. S. F.), Recelj (Joško, sodnik - op. S. F.), Dolenc. Kek predava o boljševizmu: 'Izdajalska zarota KPS - OF zo-per slovenski narod'. Kek je predaval eno uro in pol.⁴⁹

Tako je za ljubljanskim škofom skoraj vsa slovenska duhovščina trdovratno širila propa-gandno geslo, da je Osvobodilna fronta komunistična in protiverska organizacija. Iz te parole so izpeljali novo krilatice, da je borba proti narodnoosvobodilnemu gibanju ob-ramba vere in cerkve. Pri tem jih ni prav nič motilo, da se tako v Osvobodilni fronti na Slovenskem kot v protihitlerjevski zavezniški koaliciji v svetu proti fašističnim zatiralcem složno bore vsi svobodoljubni ljudje od demokratičnih katoličanov do komunistov. Poleg tega Osvobodilna fronta "ni storila nobenega protiverskega dejanja. Nikogar ni napadla, ker je bil katoličan, nikogar ni napadla, ker je bil duhovnik".⁵⁰ Še več. Osvobodilna fronta je s posebno izjavo svečano zagotovila svobodo svetovnega nazora in verskega udejstvo-vanja:

"Osvobodilna fronta slovenskega naroda se pravno in moralno obvezuje, da bo vedno in povsod spoštovala verska čustva katoličanov in dosledno dopuščala svobodno izpovedo-vanje krščanskega prepričanja ter praktično izvrševanje verskih in cerkvenih dolžnosti. Zato pa želimo, da se v skladu s potrebami novega življenja narodna katoliška cerkev na Slovenskem nasloni na svoje lastne sile ter svobodno in popolnoma zaživi iz njih. Kri-stjani in nekristjani OF so prepričani, da bo na ta način najbolje zavarovana svoboda ver-skega in cerkvenega življenja, kakor svoboda izpovedovanja svetovnih nazorov sploh."⁵¹

Čeprav je ta izjava vsebovala tudi jamstvo Komunistične partije Slovenije, je Komunisti-čna partija 1. maja 1942 še posebej "zajamčila Slovencem v splošnem, slovenskim katoli-čanom pa še posebej, svobodo svetovnega nazora in verskega udejstvovanja za sedanost in bodočnost ...".⁵² Hkrati je razgalila ostala obrekovanja in podtikanja sovražnikov vsena-rodne borbe za svobodo ter jasno pokazala, kakšna je resnica.⁵³

Nasprotniki osvobodilnega gibanja v cerkvenih krogih se niso ozirali na ta zagotovila, ker jih v resnici ni skrbela svoboda vere, ampak predvsem svoje razredne predprave. Odtu-jeni narodu, tesno povezani z domačo reakcionarno buržoazijo in s tujimi imperialisti-čnimi interesi so ostali dosledni nasprotniki uporniškega gibanja. Postajali so vse bolj zakrknjeni sovražniki lastnega naroda in vse agilnejši; sodelavci okupatorjev. Svoje na-rodno izdajstvo pa so sramežljivo zakrivali s puhlim besedičenjem, da pred brezbožnim komunizmom branijo "vero in Boga". S to frazo so obilno izrabljali vero in cerkev ter v narodno izdajstvo zapeljevali verne, a naivne ljudi.

Ker vsa opozorila in pozivi belogardističnim zarotnikom, kolaboracionistom in ovadu-hom niso nič zalegli, je bila Osvobodilna fronta prisiljena, da se v zaščito slovenskega naroda pred narodnimi izdajalci posluži izjemnih ukrepov, ki jih je določal odlok Sloven-

⁴⁹ Stenografske beležke I. Dolenca o delovanju pododbora SKAS v Novem mestu.

⁵⁰ Boris Kidrič, Poročilo na I. kongresu OF, Ljubljana 1945, str. 14.

⁵¹ *Slovenski poročevalec*, 14. februarja 1942, št. 7.

⁵² *Delo*, glasilo CKKPS, 1941 do 1942, ponatis, Ljubljana 1947, str. 132.

⁵³ Prav tam, str. 132 do 134.

skega narodnoosvobodilnega odbora o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitev.⁵⁴ Na podlagi tega odloka je bil obsojen na smrt tudi klerofašist Franc Župec in 16. marca 1942 je bila sodba izvršena. Župec je bil vodilni član akademskega kluba Straža in podzaupnik italijanske fašistične akademske organizacije na ljubljanski univerzi. Zato so mu Italijani dodelili celo osebnega detektiva, s čimer so pokazali, kako jim je dragocen sodelavec. Po pisanju *Slovenskega doma* se je Župec dobro "zavedal dolžnosti borbe proti komunizmu, ki se je pri nas preoblekel v tako imenovano Osvobodilno fronto".⁵⁵ Zavaljo tega je na Župčev pogreb prišel škof dr. Rožman z italijanskim podprefektom Davidom, ki je zastopal visokega komisarja Graziolija, polkovnik de Rienzi je zastopal generala Robottija in ing. Carra zveznega fašističnega tajnika.⁵⁶

Čez dva dni, 18. marca 1942, je bila izvršena smrtna obsodba tudi nad klerofašistom Jaroslavom Kikljem. Kikelj je bil predsednik akademske Katoliške akcije, organizator Glavačeve belogardistične družčine in vodilni funkcionar italijanske fašistične organizacije na univerzi v Ljubljani. Njegov pogreb je v nedeljo 22. marca vodil sam škof dr. Rožman s člani stolnega kapitlja, zbor ljubljanskih bogoslovcev pa je zapel žalno pesem. Poleg številne duhovščine, generalnega vikarja Ignacija Nadraha in dr. Natlačna so se pogreba udeležili Graziolijev zastopnik Bisia, zaupnik vseučiliške fašistične organizacije ing. Carra in podkvestor Ferrante. Ob odprtem grobu je dr. Rožman v škofovskem ornatu Kiklja poveličeval kot prvega slovenskega verskega mučenca:

"Zahvaljen bodi, Gospod, za prvega mučenca, ki si ga blagovolil dati naši Katoliški akciji, ker si nam s tem dal poroštvo blagoslovljenega uspeha ... Zahvaljen bodi, Gospod, da si njega in njegovega tovariša Frančka (Župca), ki tu zaeno počivata, priličil svojemu Sinu, našemu Odrešeniku, krivično obsojenemu, kruto umorjenemu, osramočenemu in še po smrti oklevetanemu ... Prosimo Te, ponovi tudi zdaj, kar si tolikokrat storil v zgodovini svojega kraljestva, da bo mučeniška kri vnetega apostola Katoliške akcije vzbujala vedno številnejše in vnetejše vrste mladih apostolov, ki bodo ob svetlem vzgledu našega mučenca ... pripravljeni na vse žrtve ... , da bo zaživela mladina, ki ne bo iskala rešitve v nemoralnih zablodah brezbožnih voditeljev ..."⁵⁷

Isto nedeljo dopoldne so po vseh ljubljanskih cerkvah duhovniki brali naslednje Rožmanovo oznanilo, ki je bilo hkrati oklic za čim obilnejšo udeležbo na pogrebu:

"Že drugič v enem tednu je morilčeva krogla ubila katoliškega akademika na ulicah našega mesta ... Zakaj je neki skrivni sodni zbor obsodil ta dva sinova slovenskih mater na smrt? ... Ne v zaščito narodove koristi, ne v blagor ljudstva, ne za lepšo njegovo bodočnost, ampak da dosežejo svoje brezbožne cilje, ki so narodu v časni in večni pogin ...

Vsak kristjan in zaveden Slovenec mora take zločine obsojati kot greh pred Bogom in zločin pred narodom. Soudeležuje pa se na teh grehah vsak, ki jih odobrava in s kakršno koli podporo pomaga, da se morejo vršiti."⁵⁸

⁵⁴ *Slovenski poročevalec*, 1. oktobra 1941, št. 19 in *Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji*, zbral in uredil dr. Makso Šnuderl, univ. prof., Ljubljana 1949, str. 22 in 23. Dr. Makso Šnuderl je o tem odloku pisal (*Novi svet*, 1947, str. 539), da je "pomenil bolj svarilo, ki so ga podčrtavale posamezne eksemplarne smrtne kazni ... Bil je osnova prvega partizanskega sodstva."

⁵⁵ *Slovenski dom*, 21. marca 1942.

⁵⁶ *Slovenec*, 21. marca 1942.

⁵⁷ *Slovenec*, 24. marca 1942.

⁵⁸ Prav tam.

Slovenec je to škofovo poslanico komentiral, da je "s temi besedami predstavnika cerkvene avtoritete dovolj jasno izražen protikatoliški značaj tako zvane Osvobodilne fronte. Za katoličane je s tem določno povedano, da je njihovo katoliško prepričanje nezdržljivo s kakršnim koli sodelovanjem s to organizacijo."⁵⁹ Še jasneje in obširneje je škofovo pismo razlagal *Domoljub*, klerofašistični tednik za podeželje. Pisal je, češ da je škof dr. Rožman: "... obsodil končno skrivno družbo, ki se skriva pod slepeče ime 'osvobodilne fronte' in ki je povzročiteljica zločinov ... Iz te obsodbe pa izhajajo še nadaljnje posledice. Če je obsojena osvobodilna fronta, njena miselnost in njeno delovanje, je obsojeno tudi kakršno koli sodelovanje z njo. Zato je soudeležen pri zločinih 'osvobodilne fronte' in je kriv tujega greha vsak, kdor zanjo agitira, kdor jo podpira z denarjem, kdor jo zagovarja ali ji drugače pomaga in z njo simpatizira ... Slovenska javnost zdaj ve, da je tako imenovana 'osvobodilna fronta' skrivna komunistična organizacija in da se je zastopnik cerkvene oblasti skupaj z vso duhovščino izrekel zoper njo in jo obsodil."⁶⁰

Tako je škof dr. Rožman s svojo okolico justifikacijo dveh narodnih izdajalcev izrabil kot ugodno priliko, na katero je že dalj časa čakal, da je mogel proglašiti prva slovenska 'mučenca za vero'. Hkrati je to priložnost znova izrabil, da je borbo za osvoboditev in združitve slovenskega naroda skušal prikazati kot nekaj, kar nasprotuje božjim in cerkvenim postavam. S temi svojimi premišljenimi besedami proti osvobodilnemu gibanju je dal veliko javno potuho in moralno pomoč organizatorjem belogardističnega narodnega izdajstva.

Čisto drugače pa so o Rožmanovih 'mučencih za vero' sodili v zavezniškem svetu. Za to mišljenje je kasneje zvedel tudi škof dr. Rožman, ko mu je njegov prijatelj dr. Alojzij Kuhar 8. marca 1943 iz Londona poslal zaupno pismo, v katerem mu je poleg ostalih novic sporočil:

"Druga težava je naše partizanstvo in njegov odjek. Angleže smo sproti informirali o vsem, kar ste nam sporočili. Toda ... v propagandnem smislu ni bilo mogoče storiti ničesar ... 'Ne moremo napasti partizanov,' je dejala ena od teh osebnosti, 'samo zaradi tega, ker so pobili nekaj klerikalcev. Zakaj pa drže z Lah!' Mi smo partizanstvo mogli napasti še v precej odkriti obliki do maja lanskega leta (to je do leta 1942 - op. S. F.)ko ozadja še niso bila tako znana. Potem so nam pa enostavno prepovedali ..."⁶¹

In v začetku junija 1943 je dr. Miha Krek iz Londona med drugim pisal svojim prijateljem v Ljubljano, kakšne očitke mora poslušati v zavezniškem svetu zaradi Rožmanovega ravnanja: "Tiste nesrečne udeležbe naših ljudi pri (italijanskih - op. S. F.) manifestacijah našo pozicijo uničujejo, kar se da. Dalje: zavezniki sprašujejo, zakaj Gregor (škof dr. Rožman - op. S. F.) ni možato protestiral proti streljanju talcev ..."⁶²

Kako pa so o Rožmanovem proglašanju narodnih izdajalcev za 'verske mučenike' mislili slovenski ljudje, so takrat povedali slovenski katoličani v Osvobodilni fronti v zaključni besedi svoje velikonočne poslanice, kjer so javno vprašali knezoškofa dr. Rožmana:

"Zakaj ste sprejeli italijansko odlikovanje in navezali tesne stike z okupatorji ...? Ali ste kdaj nastopili v javnosti proti preganjanju in izseljevanju slovenskega prebivalstva na Štajerskem in Gorenjskem? Ali ste z eno samo besedo obsodili zločinske umore nemških in

⁵⁹ Prav tam.

⁶⁰ *Domoljub*, 2. aprila 1942.

⁶¹ 'Londonski Kuhar piše ...', *Dokumenti II*, IOOF, pripombe napisal Edvard Kocbek, str. 8. in 9.

⁶² Arhiv jav. tož. LRS, listina št. 2542.

laških krvnikov nad stotinami slovenskih žrtev? Ali ste kot pastir ljubljanske škofije javno nastopili proti fašistični obsodbi, ki je na zverinski način dala usmrtiti šestnajst popolnoma nedolžnih žrtev?

Ali se zavedate, da že zaradi tega, ker te osnovne dolžnosti niste izpolnili, niste imeli nobene pravice, da se kakor koli potegujete za dva denuncianta, še manj pa za to, da ju proglasite za krščanska mučenika?

Ali se zavedate, da ste s svojim dejanjem vtisnili cerkvi na Slovenskem pečat sramote ...?

Ali se zavedate, da se je že velik del slovenskih katoličanov z gnusom ločil od nekdanjega klerikalnega vodstva? Ali se zavedate, da se bodo mnogi ljudje odvrnili tudi od vere same, če boste po cerkvah nadaljevali z nezaslišanim povečevanjem narodnega izdajstva?

Prepričani smo, da na ta vprašanja po škofovem običaju ne bomo dobili odgovora. Ljubljanski škof dr. Rožman načelno ne odgovarja na prošnje in pozive slovenske ljudske oblasti. Zato lahko že danes ugotovimo, da je ljubljanski škof dr. Rožman kot predstavnik cerkve na Slovenskem s tem dejanjem storil usoden korak, za katerega katoličani v Osvobodilni fronti odklanjamo vse posledice. Zapomnili si bomo, da je bilo ljudstvo v najtežji uri svoje zgodovine prepuščeno sebi samemu, ker odgovorni cerkveni dostojanstveniki niso niti z mezincom zanj ganili ... "

Škof Rožman pa ne samo, da je odklanjal pogovore z zastopniki organiziranega ljudstva v OF, marveč je v hišah, nad katerimi ima neposredni pravni nadzor, dopuščal nastajanje in organiziranje tako imenovane bele garde, to je teroristične in denunciantске organizacije. Vse to delo se je v teh hišah nadaljevalo tudi potem, ko je vodstvo OF škofa v spomenici na to opozorilo.⁶³

⁶³ *Slovenski poročevalec*, 31. marca 1942, št. 42.